

Ինչպես ցույց է տալիս համաշխարհային հետազոտությունը, համավարակը չչեղարկեց բյուջեների կազմման պրակտիկայի հաշվետվողականությունը

Վաշինգտոն – Միջազգային բյուջետային գործընկերությունը (ՄԲԳ - IBP) հրապարակեց իր Բաց բյուջեների հետազոտության (ԲԲՀ) արդյունքները, համաձայն որի երկրների մեծ մասը COVID-19-ի համավարակի ժամանակ կարողացել են իրենց տարեկան բյուջեների բյուջետային գործընթացներում պահպանել ծախսման հաշվետու պրակտիկան: Դոմինիկյան Հանրապետությունը հայտնվեց դասակարգման աղյուսակի լավագույն տասնյակում՝ այն երկրների շարքում, որոնք առաջնորդում են բյուջեների թափանցիկության ընդլայնման և ինստիտուցիոնալիզացման գործընթացները: Հարավային Կորեան էլ իր հերթին առաջատար է բյուջետային գործընթացներում հանրային խորհրդակցությունների ներառական պրակտիկան ներդնելու հարցում: Վերջապես, Բենինը, Նիգերիան և Գամբիան հանդիսանում են բաց բյուջեների նախորդ հետազոտության համեմատ ամենամեծ առաջընթաց գրանցած երկրները:

Ինչպես նշում է ԲԲՀ համակարգող Անջալի Գարզը - «Հաշվետվողականության համակարգերը դեռևս շարունակում են, ընդհանուր առմամբ, մնալ թույլ, սակայն որոշ երկրների արդյունքները ցույց են տալիս, որ քաղաքական կամքի առկայության դեպքում առաջընթացը հնարավոր է: Բաց բյուջեների պրակտիկան հաղթող տարբերակ է, քանի որ այն ծնում է հանրային վստահություն առ այն, որ կառավարությունները կարող են քայլեր ձեռնարկել և առաջնորդել իրենց փոխառության ծախսերի նվազեցման ուղղությամբ այժմ, երբ համաշխարհային պարտքը և անհավասարությունը գտնվում են իրենց բարձրագույն մակարդակներում: Մենք հույս ունենք, որ ավելի մեծ թվով երկրներ կքաջալերվեն բացելու իրենց բյուջեները՝ թույլ տալով, որ նրանք անցնեն անցնեն հանրային խորհրդակցության և հանրային վերահսկողության գործընթացներով՝ ապահովելու համար հանրային սակավ միջոցների հասանելիությունը ազգաբնակչության այն խավերին, որոնք դրանց առավել կարիքն ունեն:»

Ինչ-որ չափով զարմանալի էր այն, որ համավարակը չչեղարկեց համաշխարհային մասշտաբով թափանցիկ և հաշվետու բյուջետային պրակտիկայում վերջին տարիներին համառ պայքարի արդյունքում ձեռք բերված նվաճումները: Երկրների մեծ մասն ի

վիճակի եղավ պահպանելու, իսկ որոշ դեպքերում նաև զարգացնելու, իրենց տարեկան բյուջեների բյուջետային գործընթացներում ավելի վաղ նվաճած ձեռքբերումները՝ շնորհիվ տեղեկատվության ավելի մեծ չափերով թվայնացմանը և հաշվետվողականության իրենց պրակտիկայի ինստիտուցիոնալացմանը: 2008 թվականի համեմատությամբ թափանցիկության համաթվի ցուցանիշն աճել է ավելի քան 20 տոկոսով: Արևելյան Եվրոպայի և Կենտրոնական Ասիայի, Արևելյան Ասիայի և Խաղաղօվկիանոսյան, Լատինական Ամերիկայի և Կարիբյան, ինչպես նաև Մերձսահարյան Աֆրիկայի (2017 թվականին գրանցած խորը անկումից հետո) տարածաշրջանները սկսած 2008 թվականից գրանցել են զգալի հաջողություններ իրենց բյուջեների թափանցիկության ընդլայնման հարցում:

Սակայն հետազոտությունը բացահայտեց նաև օրենսդրական վերահսկողության թուլացում, որը հետևանք էր քաղաքական անկայունության, համավարակի և իշխանության մյուս ճյուղերի նկատմամբ գործադիրի գերիշխանության: Որոշ երկրներում գործադիրը գտավ ուղիներ խարխլելու բարձրագույն հաշվեթանիչ հաստատությունները, ընդ որում մնալով օրենքի սահմաններում: Հետազոտության մեջ ներառված երկրների միայն մեկ երրորդից պակասն է, որ իրենց բյուջեներում ներկայացնում է բավարար չափով մանրամասն տեղեկատվություն՝ հասկանալու համար, թե ինչպես են նրանց բյուջեները հնարավորություն տալու լուծելու աղքատության հետ կապված խնդիրները, և երկրների միայն 14%-ն է, որոնք իրենց բյուջեներում ներկայացնում են իրենց ծախսերը նաև ըստ գենդերային չափորոշիչների: Վերջապես, երկրների միայն 8%-ն է, որոնցում առկա են բյուջետային գործընթացներում սոցիալապես խոցելի շերտերին ներգրավելու օրենսդրորեն սահմանված խողովակներ:

Ինչպես նշում է ՄԲԳ-ի հանրային քաղաքականության գծով ավագ տնօրեն Վիվեկ Ռամկումարը – «Մեզ անհրաժեշտ է առաջնորդվել «բոլոր ձեռքերը տախտակամածի վրա» մոտեցումով, երբ հասարակության յուրաքանչյուր անդամ կարողանա ասել իր խոսքը, թե ինչպես և որքան հանրային միջոցներ պետք հավաքել, պարտք վերցնել և ծախսել: Բարեփոխումների մտածելակերպով առաջնորդվող երկրները և դոնորները պետք է ներդրումներ կատարեն իրենց երկրների ֆիսկալ հաշվետվողականության համակարգերում՝ հզորացնելու համար իրենց առանցքային պետական մարմինները, պատգամավորներին, հաշվեթանիչ բարձրագույն մարմին, քաղհասարակության

կազմակերպություններին և հանրությանը՝ ապահովելու համար հանրային միջոցների արդյունավետ և արդարացի կառավարումը:»

«Մենք ոգևորված ենք տեսնել հետազոտության Նիգերիայի և այլ երկրների առաջընթացը, որը երևում է հետազոտության արդյունքներից: Ներառական մոտեցումները մեծացնում են ստացվածօգուտները (դիվիդենտները): Մենք կոչ ենք անում կառավարություններին պահպանելու առաջընթացը և ավելի իմաստալից կերպով ներգրավելու հանրության տարբեր շերտերին իրենց եկամուտների և ծախսերի առաջնայնությունները որոշելու գործում: Հանրության հետ հետադարձ կապը կարող է օգնել կառավարություններին ավելի լավ կառավարելու հանրային կենսական միջոցները:» - նշում է ՄԲԳ-ի Նիգերիայի ազգային գրասենյակի տնօրեն Օսթին Նդիոկվելուն:

ԲՀՀ-ն աշխարհի 120 երկրներում անցկացվող պետական բյուջեների գործընթացների թափանցիկությունը, վերահսկողությունը և հանրային մասնակցությունը գնահատող միակ համեմատական, անկախ և կանոնավոր կերպով իրականացվող հետազոտությունն է:

###

Բաց բյուջեների այս, թվով 8-րդ հետազոտության մեջ (առաջին անգամ այն իրականացվել է 2006 թվականին) առաջին անգամ ընդգրկվել է նաև Հայաստանի Հանրապետությունը: Հայաստանի՝ հետազոտությամբ գնահատված բյուջետային գործընթացների և փաստաթղթերի երեք հիմնական չափորոշիչների (թափանցիկություն, մասնակցայնություն և վերահսկողություն) ցուցանիշները տալիս են բավականին յուրահատուկ պատկեր: Մի կողմից, **Թափանցիկության** չափորոշիչի (որով գնահատվում է, թե որքանով է հանրությանը հասանելի կառավարության կողմից հանրային միջոցների հավաքագրման և ծախսման մասին տեղեկատվությունը) Հայաստանի ցուցանիշը 0-ից 100 սանդղակով հավասար է **61**-ի (33-րդ տեղը 120 երկրների թվում), որը բավականին բարձր ցուցանիշ է և թույլ է տալիս նրան դասել

բյուջետային բավարար թափանցիկությունն ունեցող երկրների (61 և ավել միավոր ունեցող երկրներ) շարքում, որոնցում առկա է տեղեկատվության զգալի ծավալի հասանելիություն

Մյուս կողմից թափանցիկության այսպիսի բարվոք ֆոնին ծայրահեղ ցածր և մտահոգիչ է Հայաստանի **Մասնակցայնության** չափորոշիչի (որով գնահատվում են բյուջետային գործընթացի տարբեր փուլերում հանրության համար իմաստավոր մասնակցությունն ապահովող օրենսդրորեն սահմանված մեխանիզմները) ցուցանիշը: Այն հավասար է **6**-ի (0-ից 100 սանդղակում), որով այն հայտնվում մասնակցայնության անբավարար մակարդակ ունեցող երկրների շարքում, որոնցում այդպիսի մեխանիզմները բացակայում են կամ շատ սակավ են:

Ինչ վերաբերում է երրորդ չափորոշիչին՝ **Վերահսկողությանը** (գնահատում է օրենսդիր և բարձրագույն հաշվեթևիչ մարմինների դերը բյուջետային գործընթացները վերահսկելու հարցում), ապա այստեղ Նույնպես, ինչպես և մասնակցայնության դեպքում, Հայաստանն այդ չափորոշիչի իր **50** միավոր (0-ից 100 սանդղակում) ցուցանիշով հայտնվում է այն երկրների շարքում, որոնցում առկա է պետական բյուջեի նկատմամբ վերահսկողության սահմանափակ մակարդակ: Ակնհայտ է, որ վերահսկողության այդպիսի մակարդակը բավարար չէ, բայց իրավիճակն այնքան վատ չէ, որքան մասնակցայնության դեպքում: **Աղյուսակում 1**-ում բերված են ԲՀՀ 2021-ի շրջանակում հաշվարկված թափանցիկության, մասնակցայնության և վերահսկողության չափորոշիչների ցուցանիշներն Արևելյան Եվրոպայի և Կենտրոնական Ասիայի տարածաշրջանի երկրների համար:

Աղյուսակ 1.

Արևելյան Եվրոպայի և Կենտրոնական Ասիայի երկրների բյուջեի թափանցիկության, մասնակցայնության և վերահսկողության ցուցանիշները համաձայն ԲՀՀ 2021-ի արդյունքների

Երկրներ	Թափանցիկություն	Մասնակցայնություն	Վերահսկողություն
Վրաստան	87	44	74
Ռուսաստան*	73	28	78

Բուլղարիա	71	26	61
Սլովենիա	66	11	83
Մոլդովա	65	11	63
Սլովակիա	65	22	56
Ուկրաինա	65	39	82
Խորվաթիա	64	17	65
Ղազախստան	63	9	61
Ռումինիա	63	7	43
Ղրղզստան	62	26	61
ՀԱՅԱՍՏԱՆ	61	6	50
Չեխիա	60	15	83
Լեհաստան	60	22	82
Ադրբեջան	57	9	63
Թուրքիա	55	0	61
Ալբանիա	52	6	67
Սերբիա	46	2	54
Հունգարիա	44	0	57
Հյուսիսային Մակեդոնիա	36	6	54
Բոսնիա և Հերցեգովինա	32	9	57
Տաջիկստան	16	0	43
Տարածաշրջանային միջին	57	14	63

*Ռուսաստանի թափանցիկության ցուցանիշն ադեկվատ չի հաշվարկվել: